

A DINAMIKUS LÉTKAREGÓRIA ÚTJÁN

I. A LÉT

a. Létállítványok

Vannak egyetemes létállítványok. Következnek magának a létnek mivoltából. Aki létet mond, bármifélet is, állítja róla mindenk előtt a létezést. És azt is, hogy ennek a létező létnek valamiféle léttartalommal kell bírnia. Hiszen mindig valami az, ami létezik. Aki létet mond tehát, létezést és léttartalmat állít.

S van még egy harmadik létállítványunk is. A lét egészéről, annak bármekkora területéről vagy konkrét darabjáról állítható és állítandó, hogy egy. A lét egésze egy. A tapasztalható lét egy. S a házam mögötti gyümölcsös vagy őszibarackfa is egy. Ez az állítvány egyetemesen elválaszthatatlan a létől. Úgy tetszik a létnek három ilyen egyetemes létállítványa van.

b. Értékállítványok: Igaz

Vannak egyetemes értékállítványok. A lét akár egész, akár annak egy adott darabja szükségképpen megegyezik önmagával. Az, ami. És semmiképpen sem más valami. Magában hordja az önmagával való azonosítást. Nem más, mint ami. Nem lehet más, mint ami. Nem tud tévedni, sem hazudni. Nem téves, nem hazug. Hanem éppen az, ami. Igaz. És ez az első és alapvető értékállítványa. Érték – és nem létállítványa a létnek, mert önmagában a lét azonos önmagával, a tudat számára azonban feladatot jelent a létet annak megismerni, ami igaz. S értelmi elégtelenségből téves, erkölcsi elégtelenségből pedig hazug lehet a tudat megalkotta állítvány.

c. Értékállítványok: Jó

De van még más értékállítványunk is. A lét, mely szükségképpen valami, mely szükségképpen valamilyen tartalommal bír, nem haszontalan. Valamire jó. S ez a következő egyetemes értékállítványunk. Értékállítvány, mert a tudattal rendelkező lét számára feladatot jelent, hogy a lét ne maradjon felhasználhatatlanul. S a lét e tudat számára akár értelmi, akár erkölcsi elégtelenségből felhasználhatatlannak, semmire sem jónak mutatja önmagát. Rossz, semmire sem használható lehet a tudat elégtelensége esetén az állítvány – s a jó, mint egyetemes értékállítvány éppen értékre törekvés, melynek alapját a léttartalom egyetemes létállítványa adja.

d. Értékállítványok: Szép

S a harmadik egyetemes értékállítványt a harmadik egyetemes létállítvány kínálja fel. Ha egyszer egy, a tudat számára körülhatároltságot, bezártságot, alakot, képet, s mindezt összefoglalva egységet jelent. S ez az egység ugyanezen tudat számára ismét feladatot, törekvést jelent. Meglátni az egységeket, az elhatároló vonalakat kilátni a létből vagy aktívabban kiformálni ezeket az egységeket, hogy magunk választotta alakokat, körvonalakat, képeket mutasson a magunk formálta lét. Mer nemcsak megismerni és felhasználni igénye a tudatnak, a lét alakítására is törekszik. S benne van a létben az alak, csak meglátni és kiformálni kell. S ez az alapja a harmadik egyetemes értékállítványnak: annak, hogy a lét szép. Szép, de a tudat értelmi, erkölcsi, érzelmi elégtelensége folytán a szépet meglátni is, kiformálni is – ugyan úgy feladat akár csak az előbbi kettő: a jó s igaz.

A létről beszéltünk idáig. Akárminő rendű is legyen a lét, az elmondottak benne vannak a létben. Aki létet mond, ezeket is kell mondania.

II. A TAPASZTALATI LÉT

S most lássuk konkrétan a tapasztalati létrendet, amely olyan állítványokat rejt magában, amelyek az akárminő rendű lét fogalmában még nincsenek. /Aki lét és tapasztalati lét között nem ismer különbségeket, egyvégtében veszi különböztetés nélkül a fentieket s az ezután következőket./

a. Mennyiség

E létrend alapvető állítványa: a térbeli elhelyezkedés, ami a háromdimenziójú kiterjedtséget jelenti, s amivel együtt jár a mérhetőség, s nyomában az összes alapvető mérhető fizikai tulajdonságok. Mivel e létrenden belül mindenminden lét valamennyi, s ezeket a fenti állítványokat összefoglalja a mennyiség állítványa, melyet mivel már csupán egy konkrét létrendről állítunk, kategóriának mondunk.

b. Minőség

E konkrét létrendben a létezők meghatározott minőségekkel rendelkeznek. Élettelen vagy élő lét. Az elsőn belül szervetlen vagy szerves és ezeken belül ilyen vagy olyan elem, keverék, vegyület. S a másodikban belül egy sereg külön osztály, melynek összefoglalói: a növényi, az állati s az emberi lét. A következő kategória tehát a minőség, amely magában hordozza a fentebb differenciálatlanul vett léttartalom különbözőségeit.

c. Változás

Hogy a dolgok összefüggésben, vonatkozásban vannak térbeli-mennyiségi s minőségi összefüggésekben és vonatkozásokban, folyik az egység egyetemes létállítmányából s a fenti két kategóriából – ami e tekintetben új mozzanatot hoz: a lét változása. A tapasztalati létrend vonatkozásai ugyanis nem merőben olt, statikus vonatkozások, aminő két egymásmelletti felület négyzetcentiméter egy tetszőleges síkon, hanem dinamikus vonatkozások, lévén a tapasztalati létrend harmadik egyetemes állítmánya a változás, a Hérakleitos meglátta szüntelenül folyó átalakulás. Az elmúlt, a jelen s az elkövetkező pillanat összefüggése és vonatkozása, amelyben valami állandóan valamin keresztül valami mássá lesz – változik. S e változás folyik a tapasztalati létrendnek az előbbi az előbbi kategóriában adott tulajdonságaiból, e tulajdonságok következtében történik e változás. Ezek magyarázzák. Aki változást mond, okságot is mond. Úgy tesz e három egyetemes állítmánnyal konkretizálja tovább a tapasztalati létrend az akárminő létet.

d. Kezdet nélküli változásor

S most igazolom a tapasztalati és az akárminő lét közötti megkülönböztetést. A tapasztalati létrend egyetemes állítmánya a változás. Minden tapasztalati valóságnak a jelen állapotól különböző múltja van. A tapasztalati létrend egésze változás-sor. Állítom, hogy e változás-sornak kezdete van. S érve az alapom a tétel, hogy kezdet-nélküli változás-sor lehetetlen. A kezdet nélküli változás-sor a múlt irányában a végét-elejét el nem érhető végtelenbe nyúlna. S ami elérhetetlen a múlt irányában, az onnantól hasonlóképpen el nem juthat a jelenig. Ha tehát a tapasztalati létrend kezdet nélküli, a tapasztalati létrend nincs. Ha egy időbeli pálya innen odáig jelentől a kezdetig nem járható, még kevésbé járható meg a múltból a jelen felé. A végtelen számú kézen keresztül ment tízforintos sohasem ütheti meg a markomat, a végtelen számú állapotokon keresztül alakult kozmosz nem érheti meg a jelent. Kezdet nélküli változás-sor abszurd ellentmondás.

e. A tapasztalati létrend végső oka

A tapasztalati létrend változás-sor, a véges számú állapotokon keresztül ért el tehát a mához, véges számú évek adják meg korát. Van tehát kezdete, meg van benne az első állapot, amely a nem létre következett. A tapasztalati létrendtől okságra nevelt ember kérdezni kénytelen. Miféle lét okolja meg létesítését. A vele azonos lét nem okol, nem magyaráz. Odébb tolja a kérdést, hátrább a múltba. Hiszen a vele azonos lét szintén kezdetes. S akkor annak kezdetét kell kérdeznünk.

E tapasztalati létrend oka csak egy tőle különböző létrend lehet. Nem tapasztalati. Van-e mód a tapasztalati létrendet létesítő nem tapasztalati létrendről többet is megtudnunk? Van. Tagadnunk kell róla mindazt, ami a tapasztalati létrend magát megokolni nem tudásának szükségképpen velejárója. Állítani kell róla mindazt, ami kell ahhoz, hogy elégségesen megokolja a tapasztalati létrendet.

Nézzük előbb az elsőt. Nem lehet változó, hisz akkor kezdetes, s így maga is megokolásra szorul. Változatlan, kezdettelen, s magamagát megokoló önmagától való létnek kell lennie. Ha a tapasztalati létrend időbeli, ez a végső okként szolgáló lét időt nem ismerő időtelen. Azok a minőségek, melyek a tapasztalati létrend változásait magyarázzák, hasonlóképpen idegenek tőle. Más minőségű is. S ami térben elhelyezhető az ily minőségű és ennek következtében változó – felette valószínű, hogy a tapasztalati létrend ez elsőül említett kategóriája is idegen tőle, de ezt itt még el nem dönthetjük.

Előbb meg kell járnunk a második utat, amihez meg kell ismernünk a tapasztalati létrend változásainak tartalmát.

III. A VÁLTOZÁS

A tapasztalati világ változik. Mit eredményez, művel ez a változás? Keressük a változás kategóriájának legfőbb osztályait. Mikben foglalhatók össze a tapasztalati létrend változásai? Ezekhez a kategóriákhoz a tapasztalati létrend jelenségeinek elemzése révén juthatunk el. A tapasztalati létrend jelenségeit a következőkben e létrend egymásra épülő létfokain vizsgáljuk. Külön az élettelen, külön az élők, s ezen belül a növényi, állati és emberi létfok jelenségeit.

a. Az élettelen világ

Az élettelen világnak, miként az egyetemes létnek, állítmánya az: egy. Egyedek alkotják akár egy urán-érc-darab, akár a Hargita, mint hegy, akár a Csendes-óceán vagy egy poháryi folyadék. A természettudomány megmaradásukat tanítja: egyediségüket, annak mennyiségét és minőségét változtatva, de megmaradnak. Az anyag megmaradásának elve. Ez még nem osztály a kategóriának – ez egyetemesen egy a változással. De alapvetőt mond a változás irányáról. A tapasztalati létrend úgy változik, hogy megmarad, perszeverál. A benne levő erők iránya, törekvése ez. Ami történik ezen belül, ezt szolgálva történik. Mi történik? Az egyes egyedek fogynak – kevesbednek vagy nőnek – gazdagodnak. Mechanikai erők két különállót összenyomnak, vagy egy magában állót ketté választanak. Kisugároznak magukból s más egyedek ezt a sugárzást felveszik. Az élettelen világ e változásai a következő létfokokéhoz szegényesek, igen jelentékeny bennük a tehetetlenség, ha nem indítják-mozdítják-lökik-taszítják marad addig egyediségének kereteiben. E létfok egyediségének önépítése kezdetleges az élő egyedekhez képest. Úgyhogy a fogyásvövekedés s az ennek folyamán adódó változás-alakulás nagyobbára indított, esetleg létfokán kívülről jövő indítással indított s csak kevéssé az egyedtől származó. Vövekedése csak időnként szerzés jellegű / a mágneses erejű egyed valamit magához ránt/. Fogyása csak időnként adás jellegű / az uránérc sugárzása valami közelében lévő egyedre/. Alakulásában pedig alig van valami önalakítás – vagy éppenséggel mást alakítás – jelleg. Ugyanezen a létfokon belül a szerves vegyületek az affinitás következtében nagyobb mértékben jelentkezik az egyedek szerző, illetőleg magukból leadó tevékenysége.

b. A növényi létfok

Ez a növekedésben-fogyásban adott változás határozottabban szerző-adó jelleget kap az élők világában, mégpedig már a növények létfokán is. Az inertia és az affinitás létformájára itt az asszimiláció és disszimiláció létformája következik. Az egyedek önépítő tevékenysége szembeűnő. A növényi létfok egyedei napfényt, vizet, ásványokat szívnek magukba, szerzik meg maguknak. E birtokba vétel birtokba szerzés folyamán szembeűnően alakítják önmagukat. S a disszimilációs folyamatban kiadják magukból azt, amire nincsen szükségük. A megmaradás itt intenzívebbé lesz, öfenntartás jelleget mutat. De még ennél is többet. A növény egész asszimilációs-disszimilációs élete szerzés-alakítás-adása túlmutat az öfenntartáson. Magot termel, amelyet odaad környezetének, hogy ez a mag folytassa azt a növényi létét, amelynek folytatására egy vagy több év elteltével a magot kitermelő egyed nem lesz képes többé. Az egyedek önállósága, önépítésük a szerzés, alakítás s a disszimilációban s maghullatásban megnyilvánuló adás – mind élesebben és határozottabban dolgozza ki az előző létfokon is meglevő kezdetlegesebb és mégis ugyanazon kategória osztályokat. Az egész tapasztalati létrend vonatkozás-összefüggés-változás kategóriájának legfőbb osztályait.

c. Az állati létfok

A következő létfokon ez osztályok határozottabb és differenciálódó jelleget öltenek. Az egyedek önálló egyedisége, ön- és fajfenntartási tevékenységben megnyilatkozó megmaradási törekvése az ösztön síkjára emelkedik. Mert e létfokon az idegrendszer s annak központjának kialakulásával valami merőben új jelentkezik a korábbi létfokokkal szemben: a tudat. Az állat érzel, ez érzékelésnek megfelelően irányuló törekvése s tudatállapota is van. Az ember értelmi-akarati-érzelmi világának kezdeteivel találkozunk e létfokon. Érzékel, érzékelésének közös vonásait egybegyűjtve, ha nem is az emberi tudatossággal, de absztrahál. Megkülönbözteti az embert a látott emberek alapján, a ház körüli jószágot a látott egyedek alapján. Törekvése az összegyűjtött tapasztalatok alapján formálódik ki. Örömrre , szomorúságra lépes – érzelmi élete is van.

Szerző tevékenysége magasabb fokú, mint a növények létfokán. Nemcsak az asszimiláció biokémiai folyamatainak bonyolultabb jellege következtében. Az állat mielőtt valamit birtokába szerez, előbb tudatába szerzi s eldönti, birtokába szerzi vagy sem. Az érzékeivel tudatba szerzett valóságnak csak bizonyos neki való elemeit veszi egyúttal birtokba is. S a birtokba vettet, melyért egyébként kemény harcot is folytathat, esetleg elraktározza későbbi asszimiláció céljából. A szerzés itt tudatba és birtokba szerzésre differenciálódott. Ez a birtokba szerzés már nem merő asszimiláció, magán kívüli birtoklás.

Önalakítása hasonlóan szembeűnő, mint a növényé. De nemcsak önalakításról van itt már szó. Bár a növény alakítja környezetét is, ismerős talaj- és tájformáló munkája, ezen a létfokon azonban már többről van szó. Az állat vackot épít magának. A környezet tudatba és birtokba vett elemeiből házat épít magának, bolyt, fészket, üreget, vackot. Az állat hajlékot alakít magának. Vacoképítésben jelentkezik a többlet az alakítás dinamikus osztálykategóriájában.

Adása hasonló fejlettséget mutat. Nem a disszimilációban, nem is magában a fajfenntartásban, hanem az utóbbi hogyanjában. A költés, a fiókák táplálása, repülni tanítása, a kicsinyek nem egyszer életkockázattal történő megvédése mennyire tágítja az előző létfok adás fogalmát. Az emberi létfokon jelentkező

áldozat-magaslat világának mutatja kezdeteit. Különösen a domesztikált állatok esetében. Lovak, kutyák nem egyszer képesek életük „feláldozása” révén gazdájuknak szolgálatára lenni. Adásuk az áldozat felé nyúlik a maguk ösztön- sítú tudatosságuktól megvont határokon belül.

d. Az emberi szellemiség

Mindezen fenomenológiai jellegű elemzésekből eléggé kitetszhetik mennyire egységes felépítésű a tapasztalati létrend. Dinamikus létkategóriája a változás, mennyire azonos törekvéseket mutat. Ugyanazon legfőbb osztályokban absztrahálható e változások tartalma, akármelyik létfokon vizsgáljuk is e változások tartamát. S mindez mennyire valószínűsíti e tapasztalati létrend különböző fokainak egységes eredetét és esetleg egymásból kifejlődését is. A tapasztalati létrend legmagasabb fokát képviselő ember is osztja e közös eredetet. S az emberi megnyilvánulások is ugyanazon osztályokba absztrahálódnak kategorizálódnak, mint az alatta lévő létfokok megnyilvánulásai.

Inertia – affinitás – asszimiláció, disszimiláció – tudat a három tárgyalt létfok jellemzője. Mi az emberi létfoké? A szellemiség. Elégedjünk meg egyelőre magával a szóval. Ha majd fenomenológiai elemzés alá vettük az emberi változás tartalmait, azután vizsgáljuk meg a tapasztalati létrendbe tartozik-e, mint ahogy e kérdést ugyanakkor az állati tudattal kapcsolatban is fel kell vetnünk.

1. Tudatba szerzés

Fogjunk hozzá az elemzéshez. Vizsgáljuk először az ember tudatba szerző munkáját, melynek büszke alapja a képesség, a melyet értelemnek nevezünk. Miféle tudatba szerző munkára képes ez az értelem? Az állat viszonyítva rendkívül határolt ismeretein messze túlhalad. Behatol a szemmel nem látható mikrokozmosz és szemmel nem látható makrokozmosz világában. Behatol a jelenségeken túl levő, nem látható okok világába. Végső és elégséges okokat kutat. Mindebben igénye kielégíthetetlen, egyre növekvő, szinte a megtett út négyzetével egyenes arányban. Mindezekre való igényét közvetlen vagy közvetve történő történelmi elemzésünk tanúsága alapján legprimitívabb állapotban is birtokolta / a jelenségek természetfeletti megmagyarázása és megokolása/. Szellemisége az emberi faj velejárója: a legelzártabb, legprimitívabb törzs gyermekeit kulturkörnyezetbe vive képesek elemi, közép és legfelső fokú képződésre. Ha az állati ismerés tudatba szerzés valamennyi, úgy az emberé a kielégíthetetlen egyre több, a minden pontosan: a potenciális végtelen.

2. Birtokba szerzés

Hasonlóképpen új világba érünk a birtokba szerzés területén. Az állatnak elég az, ami a jelen és közvetlen jövőjű asszimilációhoz szükséges. Az embernek is kell ez. Ez azonban messzemenően nem elégti ki. Gondoskodása itt előrenyúlik nemcsak saját egyediségének egész tartamára, ha teheti, hetedízigen igyekszik előre biztosítani utódai létét is. Ugyanakkor szerzésének ez csak egyik ága, s a technikai fejlődés folyamán egyre több és több új ág jelentkezik. Sok százfélét biztosít magának a táplálkozáson túlmenő dolgokból. Új mozzanat, hogy nem csupán készen kapottat gyűjti, hanem alakítással maga állítja elő szükségleteit: termel. Csere és csereeszköz segítségével sok száz félét szerez meg magának, s a féleségeken belül az egyedek gazdag sorát. S nem éri be a határokkal. Hódítani akar. Hatalmát minél távolabbra terjeszteni. Területeket s embereket akar megszállni és uralma alá hajtani. S ha lehet, a földgolyón is túl akar jutni s ott kitézni az uralmát jelző zászlót. Itt ismét új mozzanat jelentkezik. E szerző tevékenység érdekében szervez is, messze túlhaladva az állati falkák, vagy akár egy hangyaboly ösztönös szervezői tevékenységét, szellemisége erejében. E messzemenő igényesség szinte súlyponti jelleggel érvényesül a párválasztás tekintetében. Az állat is keresi párját a maga ösztönös létfokának megfelelően. A biológiai funkciók szempontjából sem megfelelő neki a másik nem akármelyik egyede, még kevésbé a sajátosan szellemi funkciók szempontjából. Őt kiegészítő élet – és szellemi társra van szüksége, aki kiegészíti őt szellemi igény-skálájának megfelelően. Szellemiségének csúcsosodását jelentő érzélemvilágának kiteljesedésében a többi igény kielégítésnek fölibe növvő döntő tényezőnek mutatkozik a pár-szerzés. Mindezekkel élete fenntartását szolgálja szellemisége által követelt szinten. S ismét új mozzanatként jelentkezik, hogy egyediségének elmúlását nem akarja elfogadni. Nem elégti ki, hogy folytathatja fajtát utódaiban, minél szélesebb kör emlékezetében tovább akar élni, emlékeket állít, amelyek segítenek az elkövetkező nemzedéknek őt el nem felejteni. S ami ennél is több: igényt formál az örök életre itten járása után új megtettesülésekkel, újraszületésekkel, vagy másutt ugyan e formában vagy döntően más formában. S ami több: olyannak formálja meg e másutt és más formában tovább élhető életet, hogy az ki fogja elégtíteni minden vágyát s érzelmi kiteljesedését / tökéletes leszi. Az istenek közé emelkedik /apothéózis/, az Isten háza népévé lesz, áttemelődik Isten létformájába. Birtokba szerzi magát az Istent, a lét teljességét is. Mindezenre vágyik a birtokba szerző ember és nem elégti ki az, ami annál kevesebb. Ezt a mindent egyfelől a

fejlődő egyre több értelmében kell vennünk, a potenciális végtelen értelmében – a még továbbat nem ismerős a keresés nyugtalanságát ténylegesen felszámoló egésznek, teljesnek, az aktuális végtelennek értelmében. Mint ahogy a tudatba szerzés síkján megjelenik az igazság fejlődő megszerzése mellett az igazság maradéktalan megtalálása, az aktuális végtelen. Természetesen nem minden egyes egyedben bontakozik ki az itt leírt teljesség, lévén az emberi nem egyedileg és fajilag is fejlődő. De a történelmi fejlődés legszűkösebb fokain és az egyedi fejlettségi állapot elmaradottabb szintjein is döntően az állati világ fölé emelkedő, azoktól nem kevés mozzanatban minőségi, létfok jellegű különbségeket találunk – minőségeket.

3. Alakítás

Az alakítás kategória-osztálya is érintkezik az állati létfok alakításával. A táplálkozás adta önalakítás, s a vacokkészítés védett hely biztosítása a kezdet itt is. S a szellemiség e tekintetben is messze fölé nő az állati síknak. Új mozzanat az öltözködés. S még inkább a lakóhely-építésben és öltözködésben jelentkező esztétikai igény. A termelés, a technika segítsége itt csak az egyik és nem döntő mozzanat. A döntő – az egységesség legfőbb széptani elve által vezetett alkotási igény. Az alkotásé, amely minőségileg emelkedik fölé a korábbi létfokok alakításának. Valami olthatatlan szomj a még és még tökéletesebbnek, a szebbnek keresésében, mind lakóhelyépítésben, mind emberi egyed kidekorálásában ruhákkal, ékszerekkel, tetoválásokkal s a kozmetika legkülönfélébb eszközeivel. Ez az esztétikai igény azonban túlmutat a test és lakóhely esztétikai kiformálásán. A kert-táj alakítás, a tálalás, a berendezés művészete még kapcsolódik az előzőkhöz, de ezeknek fölibe nő a megszerzett vagy birtokba levő anyagok hasznosság mentes, öncélú alakítása, melyben a szellemiség egyre inkább elszakad az állati síkkal érintkező test vacok alakítás régiójától. Olthatatlan szomjként együtt jár az emberrel az anyag e gyakorlati hasznosságtól független alakítása. Ez az igény hozta létre a képzőművészeteket, a művészet magasába emelkedő építészetet, a festészet és szobrászat különféle változatait. S az emberalakításban történő kiteljesülése szempontjából talán még magasabb pontot jelentő zenét és költészetet, melyben az emberi hangok, és az ember által alkotott hangkibocsátó szerszámok hangjait alakítja, valamint az emberi szót, az értelmi és érzelmi képességek teljes felhasználásával. Az alkotás itt az új világok teremtésének szintjére ér. Az alkotásban szinte meghódítja, megteremti azt a világot, amelynek kapuján a tudatba és birtokba szerzés is dörömböl és itt ajtó nyílik az egyre teljesebb és teljes emberi kielégülés potenciálisan aktuálisan végtelen kiteljesülése felé. s ezzel még mindig nem értünk az emberi alakítás legmagasabb szintjére. Minden igazi ember tudja, hogy a műnél is több az ember. A legkülönb műalkotás, a maximálisan szépre formált emberi egyed, melyet szellemisége miatt személyiségnek mondunk. Az emberi kiteljesülés, az érzelmi kielégülés legmagasabb hegyeire a magát legmagasabb emberi eszmények szerint megformáló egyre tovább formáló embernek. S ez már átvezet a negyedik kategória osztály területére.

4. Adás

a) Szerelem

Ha lehet itt még teljesebben bontakozik ki a létfok szellemiségében gyökerező új világba. A biológiai, biokémiai funkciók és a fajfenntartás korábbi létfokokba gyökerező jelenségei fölött döntően új jelenségekkel találkozunk. A biológiai párosodás az előző létfokon is mutat adás jelenségeket a szerzési jelenségekbe szinte differenciálatlan beágyazódásban. A porzó porát a bibének adja, a hím a nőténynek a magot. Az ember esetében azonban ennél sokkal több történik. Szerzésbe ágyazottan magas fokú igényességgel történő párkereséssel és párválasztással kapcsolódóan az ember itt valami teljesség igénytel lép fel. Szerelemről beszél. S ez a szó a legmagasabb érzelmi kiteljesedést jelenti számára. Élesen megkülönbözteti a merő biológiai-nemi funkciótól, amelyet a szerelem feltétlen tartozékának tart, de önmagában az embert nemhogy kielégítő, hanem belső zavart okozó tevékenységnek tart. A szerelem a nemi funkcióval kapcsolódó szeretetet jelenti számára. A szeretetnek pedig csak tartozéka és indítója a kedvelés, tetszés és ennek következtében a megszerezni akarás. Túlnő e kezdeten és indítón és eljut az adás világába. Mit akar adni ez a szeretet? Apró ajándékokkal kezdi és a vége? A vége az, hogy nem akar megtartani semmit sem magának. Mindent, amivel rendelkezik, legyen az pénz, tekintély, hatalom, azt is oda akarja adni. Hogy minden, ami az övé, egyúttal azé is legyen, akit szeret. De a szeretet még tovább megy. Önmagát is oda akarja adni. Félnék, teljesületlennek, nyomasztóan töredékesnek, magányosnak érzi magát, törekvéseit, vágyait át nem adja és szerelmesének személyiségével össze nem igazítja, egybe nem hangolja. Félnék érezvén magát, csak ha kettőjükből egy lesz érzi úgy, hogy megtalálta, amire szomjazik. A szerelemben megfélemlítve magáról, belefeledkezve társának személyiségébe a biológiai funkcióktól segítve olyan elragadtatás élményben részesül, mely kiemeli önmagából, önmaga fölé emeli, s úgy érzi eljutott vágyai netovábbjának világába – legalább is egy-egy röpke időre, melyben eltűnik előtte az idő és időtlenségi

élménye támad, ahogy erről a legmagasabbra jutottak beszámolnak. „Eltűnik előttem az idő és mindem rejtélyes üdvösségeit árasztja rám egy örökkévalóság”. Vagy be sem számolnak róla, mert a szó el nem érheti az élményt: „Nem érez az, ki érez szavakkal mondhatót.”

b) Utódnevelés

Az adás az élettárs után, biológiai funkció és szeretet gyümölcse, utód felé irányul. Az állat is gondolja kicsinyeit. Ez a tevékenység az emberben ismét megmagasodik. Nemcsak abban, hogy a gondoskodás hosszabb időre szól, hogy a gondot csak a sír temetheti el. A gond és gondozás sokrétűségében is. A gyermek emberi személyisége igény-szélességének megfelelően. S még inkább a gond intenzitásában. A szerelemben eggyé fonódó szülők életük értelmét egyesülésükön túl, gyermekeik optimális szolgálatában látják. Egymásnak odaadott és egyesült életüket odaadják utódaikban s ezzel enyhítik, csitítják a határolatlan vágyú törekvésű emberi lét nyugtalanságukat, s töredékesek, nyugtalanok lesznek, ha ez kimarad. Így érzik megnyugtatónak, igazoltnak és értelmesnek az életüket. Ha odaadják, amijük van. Túlmene az örökölhető, rajtuk kívüli értékeket, odaadva életük munkáját, egész életüket nekik, értük.

c) Társadalom – szolgálat

S mindez még mindig nem elég az emberi törekvés kielégítésére, léte, egzisztenciája nyugtalanságának eltüntetésére. Túlnő az utódon, túl a családon. Az emberi hódítás és hatalomvágygal párhuzamosan jelentkezik a családon túli közösség megszervezésén maga alá rendelésén túl, annak szolgálata. Az emberi történelem kiemelkedő szervezői szinte kivétel nélkül úgy akarták látni vagy legalább láttatni szervező, ellenőrző hatalmi tevékenységüket. Magatartásuk felett az emberi történelmi ítéletnek és ez a végső és legemberibb szempontja: mennyire tudták biztosítani a szervezetükbe tartozók számára a lét biztonságát és erre alapozóan az emberi személyiség minden fokú és irányú kiteljesülését. Kétségtelen a győzni, hódítani, zsákmányolni akaró törekvésekkel egybefonódnak nem ily szerző, hanem adó jellegű tevékenységek. Minden társadalom mindenkor a legkülönb dolognak tartotta a közös ügyért hozott áldozatot: fegyverrel védeni a közöset, az élet elvesztésével járó kockázatvállalással. „Ott essem el én a harc mezején, ott folyjon ki szívemből az ifjúí vér!” – éneklí a költő, akit az emberiség éppen az önfeláldozási készsége miatt a maga legnemesebb képviselői között tart számon. Bizonyos kultúrkörökön belül a közösségért vállalt áldozat at élet természetfölötti és megmagasztosult folytatásának feltétele, akármennyire is különbözők az elképzelések erről a folytatásról. Az önfeláldozás, mint az élet immanens közösségi és transzcendens egyéni folytatásának útjaként jelentkezik. Jelentős mozzanat itt az emberi létsíkon a közösség érzet univerzálissá váló jellege. Míg az állat a falkával együtt vívott létharcban való kényszerű feláldozódást ismeri, az ember önkéntes áldozata messze tünő falkán, azaz csoporton, törzson, nemzetén, osztályon. Az egyetemes embertestvériség tudata jól látható fejlődési jelenség, s ami kétezer esztendővel ezelőtt még alig érthető újdonságként hatott: „nincsen szabad és szolga, nincsen zsidó és görög, mert mindannyian egyek vagytok”, napjainkban általánosan elfogadott. S nem számít emberi magatartásnak, amely az emberiség bármely csoportját ki akarja zárni, az emberi közösség közjogaiból. „Az erős egész nemzeteket hordoz a vállán”, s egyetemes emberi eredményként ma már csak az osztály, faji, nemi, műveltségi előjogokat nem ismerő eszme jelentkezhetik.

d) Isten-viszony

A fenomenológiai vizsgálatnak számba kell vennie a jelenségek egész területét. S így nem mehet el az emberiség legrimitívabb társadalmáig visszanyúló adás-jelenség mellett, melynek katexohén szava: az áldozat. Az ember valamijét odaadja, odaáldozza Istennek. Egy felette álló, létfokán kívül eső, természetfölötti, magamagának megnagyított vonásaiból tudatában magalkotott, személyes hatalomként mutatkozik ez az Isten. S az áldozat: az Istennek emelt oltáron lerontása, pusztítása, leölése, elégetése az ember valamely megszerzett javának, ami neki értékes, hasznos, esetleg kedves vagy nagyon is kedves. Füstölőszer, enivaló, hadifogoly vagy saját kebeléből való legjava emberi áldozat. Minek fejében az ember kedves lesz az Isten előtt. Tisztultabb, magasabb fokon: mindez az Isten parancsainak áthágásáért adott Istent engesztelő áldozat. S végső tisztulásában: az ember önnön személyiségének önmegtágadások által történő odaigazítása ez isten parancsaihoz. E parancs hosszú történelmi bukdácsolásokon keresztül alakulva alakult az emberiség tudatában, de a legrimitívabb népek erkölcsi tudatában is ott szerepel több-kevesebb torzulással egy vezérfonál, amely lényegpontjaiban azonos a háromezer évnél régebben leírt mózesi törvénnyel. S eléri legmagasabb pontját Krisztusban, aki az egész emberiséget egy maga fajtájú szeretettel történő átölelését s az ezzel járó összes szenvedéseket és szenvedés-lehetőségeket állítja az ember Istennek tetsző áldozatának. Engedelmeskedni ennek az isteni parancsnak, magamra venni képességem szerint a világ egyetlen családdá egybeszeretésének feladatát ez, s ami kereszt ezzel együtt jár – ez az Istennek

tetsző áldozat. S ennek az önfeláldozásnak nagy történelmi példája mindenekelőtt Krisztus. Majd egy hosszú sor, amelyben mérföldjelzőként állhatnak a tarzusi Pál, az assziszibeli Ferenc, magukat leprások ápolásának szentelő névtelenek, vagy gyermekeik világra hozásában s felnevelésében tisztán s zaj nélkül elfogyó gyertyaként elégő anyák, s hogy újra nagyot kanyarodjunk Foucoid atya vagy India Ghandija.

IV. A TUDAT LÉTRENDJE

a) Az állati tudat létrendje

Befejeztük a tapasztalati létrend fenomenológiai vizsgálatát a dinamikus létkategória útján. Megállapítottuk, hogy szerzés – alakítás – adás tevékenységekben absztrahálódik e létrend különböző létfokú egyedeknek változása. Mielőtt visszatérnők a tapasztalati létesítő nem-tapasztalatinak felfüggesztett tanulmányozására, szembesíteni kell magunkat egy kérdéssel. A fenomenológiai elemzés során kapott léttartalmakról állíthatók-e a tapasztalati létrend statikus kategóriái: a térbeliség-mennyiség és a minőség. az élettelen létfokokon nincs probléma. Igennel kell válaszolnunk. A növényin hasonlóképpen. Bár a növények állagának kémiai megragadása hiányos, nem kétséges, hogy a térbeli mennyiség, valamint egy új, a kémiai esetleg túlelmelkedő minőség bízvást állítható és állítandó. Az állat létfokán azonban megjelenik a tudat. Alapja a központi idegrendszer, aláesik az említett két kategóriának, de magáról a tudatról: érzékelésekről-ismeretekről, törekvésekről-ösztönökről, érzelmekről, tehát tudatkontaktusokról és tudatállapotokról hogyan állíthatnám, hogy három dimenziósak, hogy méterrel vagy kilóval mérhetők, vagy hogy kémiai elemekbe besorozhatók vagy azokkal egyáltalán valami rokonságot mutatnak. Kétségtelen, hogy a tudat jelenségei mögött ott van a központi idegrendszer. De hogy csak ez van mögötte és semmi más, ez már nem kétségtelen. A tény ugyanis úgy fogalmazandó meg, hogy e létfokon a térbeli-mennyis lét nem térbeli, nem mennyis eredményeket produkál. Az előző létfokon ilyesmivel nem találkoztunk. Hogyan képes a térbeli-mennyis központi idegrendszer nem-térbeli, nem-mennyis valóságot produkálni? A kérdést elvetni nem lehet. „Majd a természettudomány ki fogja deríteni” – nem felelet. Nem, mert a természettudomány a térbeliség tudománya s a nem térbeli dolgok leírásához, megmagyarázásához – eszközökkel nem rendelkezik. „A fejlődés eredménye” – szintén nem felelet. Nem, mert a természettudomány a térbeliség tudománya, s nem térbeli dolgok leírásához, megmagyarázásához – eszközökkel nem rendelkezik. Mert a központi idegrendszerrel valószínűleg állíthatjuk ezt. /Valószínűleg, mert a természettudományi igazság kritériuma a tapasztalati, laboratóriumi ellenőrzés, s egyelőre élettelenből élőt még nem tudunk szintetizálni./ Itt azonban a központi idegrendszerre kapcsolatos nem-térbeli, nem-mennyis jelenségek térbeliből-mennyisből történő megmagyarázásáról van szó. „Hogy a tudat a magasan szervezett fehérje létezési formája” – szintén nem felelet. Mert a központi idegrendszerrel valószínűleg állíthatjuk ezt. /Valószínűleg, mert a természettudományi igazság kritériuma a tapasztalati, laboratóriumi ellenőrzés, s egyelőre élettelenből élőt még nem tudunk szintetizálni./ Itt azonban a központi idegrendszerrel kapcsolatos nem-térbeli, nem-mennyis jelenségek térbeliből, mennyisből történő megmagyarázásáról van szó. „Hogy a tudat a magasan szervezett fehérje létezési formája” – szintén nem felelet, hanem a probléma tudomásul nem vétele. „Hogy a tudatjelenségek nem térbeli-mennyis, nem anyagi jelenségek, de ezeknek oka csak térbelis-mennyis valóság lehet” – szintén nem felelet. Nem, mert egy előfeltevésen alapul: Csak anyagi valóság van. S ez az előfeltevés nem védhető, mert előbb láttuk, hogy a tapasztalati valóság önmagát megokolni képtelen. S ezen felül mi alapon tagadhatnám meg a tudattól a valóságot, hiszen állíthatók róla az egyetemes létállítmányok: létezik, léttartalma van, egy. Csakúgy állítható, mint a tapasztalatról. Az egyetemes értékállítmányok úgyszintén. Léttel állunk szembe, amely tapasztalható és még sem térbeli-mennyis. A felelete csak ez lehet: a tudatjelenségek mögötti valóság lehet merőben térbeli-mennyis és lehet nem-térbeli, nem mennyis, a kétségtelenül meglévő térbeli-mennyis valósággal együtt. Lássuk az első változatot. Ebben az esetben élnünk kell azzal a feltevéssel, hogy a térbeli mennyis valóság ugyancsak felvett fejlődése folyamán képes nem-térbeli-mennyis jelenségeket eredményezni. A második esetben több lehetőséggel kell dolgoznunk. Az egyik: a térbeli mennyis valóság feltételezett fejlődése folyamán képes nem-térbeli-mennyis szubsztanciát, azaz jelenséget kiváltó valóságot létrehozni, melynek a jelenség természetes járuléka, míg az előbbi feltételezésben térbeli-mennyis volt a szubsztancia és nem-térbeli-mennyis volt a jelenség. A másik / Ez a nem-térbeli mennyis szubsztancia elválaszthatatlan vagy elválasztható a központi idegrendszer adta térbeli-mennyis szubsztanciától./ Nem fejlődés eredménye, mert a térbeli-mennyis valóság képtelen átnyúlni önnön határain, ez a nem-térbelimennyis szubsztancia a tapasztalati valóságon kívülről került az állati létsíkba s így külön megokolást kíván mint a tapasztalati valóság egésze. /Ugyan ez a helyzet az életre vonatkozóan is, ha nem fogadom el az életnek élettelenből fejlődését tanító előfeltevést/.

A második változat esetén felmerül a kérdés, milyen kapcsolatban van a nem-térbeli-mennyis szubsztancia a központi idegrendszerrel. A kapcsolat kétféle lehet: elválaszthatatlan és elválasztható. Oszlja sorsát a

felbomló egyednek és felbomlik vele együtt, vagy nem oszta s nem bomlik fel vele együtt. Mindezek a lehetőségek, melyeknek eldöntésére a természettudomány illetéktelen, amíg szintetikus úton tudatot nem teremt. Addig munkahipotézisként dolgozhat a felvázolt lehetőségekkel, amennyiben szüksége van rá. A természettudomány határain túlnyúló okkeresés, a filozófia pedig megállapíthatja a fenti lehetőségeket.

Akárhogy is van, a tudatjelenségek: aktus, tartalom, állapot – átlépték azt a létrendet, amelyet tapasztalatinak mondottunk. Mivel a tudatjelenségek is tapasztalatiak, különböztetéssel kell élnünk. A II.a-b-c bekezdés három létkategóriája tudaton kívüli lét tapasztalati kategóriája. E tapasztalati lét tudatbeli tükre más világ, más létrend: a tapasztalati lét tükör-létrendje. A tudaton kívüli tapasztalati valóság- ez az, amit anyagnak mondunk. A tudatjelenség nem anyag. A tudaton kívüli tapasztalati valóság az anyag. A három létkategória tehát az anyagi lét kategóriái. Hogy e tudatjelenségeket hordozó-okoló tudat majd ez anyagi létrendbe tartozik-e ez maradt eldöntetlen, terméke a jelenség nem az.

b. Az emberi tudat és létrendje

1. Hit

További problémák jelentkeznek az emberi lét síkján. Az állati tudat ugyanis a biológiai lét szolgálatában áll, s azon túl nem mutat. Az emberi tudat is, de nemcsak annak szolgálatában és elsődlegesen nem is abban. Az állat azért él, hogy fenntartsa magát és fajtát táplálkozásért és páرزásért. Más célja nincs, egyébre csak használják. Az ember is él ezért, de ez létét ki nem meríti. Mélyen emberalatti, lesüllyedt, állativá csökkent az ember, aki azért él, hogy egyék. Ismerni akar úgy, ahogy a tudatba szerzését leírtuk. Választ akar a táplálkózashoz nem szükséges össze felvethető kérdésekre, s ezek a kérdések a végső okot és végső magyarázatot keresik. S amikor megállapítja, hogy akármily messze ér is, értelme a valóság teljes tudatba szerzéséhez képtelen az adott, maga kitalálta vagy másoktól hallott magyarázatokból egyet elfogad. Tekintélyi, vagy valószínűségi alapon, ami az értelmi képességét illeti. De nemcsak ezen az alapon. Sőt döntően nem is értelmi alapon érdekeinek megfelelően. Ez az érdek lehet alantasabb szintű. Általában a hatalom is azonosul valamiféle az értelmi határokon túlmenő létmagyarázattal, s az ugyanezt valló állampolgárokat megbízhatóbbnak tartja s elősegíti érvényesülésüket. De lehet magasabb rendű, nem a birtokba szerzés nagyobb lehetőségeitől meghatározott. Lehet esztétikai alapú. Lehet szellemibb jellegű. Az emberi szellemiség magasabb fokú és a halál után is folytatódó létét nyújtó létmagyarázatot fogadja el. De túl is nyúlhat a birtokba szerzési törekvéseken. A választást meghatározhatják erős érzelmi, esztétikai szempontok: a kerek, egységes, lukat, problémát nem hagyó harmonikus, költői magyarázatok felé hajolhat el a választás. S végül nem utolsó sorban meghatározhatja a választást az is, hogy melyik létmagyarázat indít leginkább az életem kiteljesülését munkáló önátadás, áldozat, önfeláldozás irányában. Mindezen nem értelmi alapú motívumok a létmagyarázat megválasztásában egyenként is, hát még összességükben is az esetek döntő többségében sokkal nagyobb a szerepük, mint az értelmieknek. Szerepük akkora, hogy nem egyszer akadályozólag hat az elfogadott létmagyarázattal ellenkező már tudományos vagy filozófiai igazságoknak elfogadásába, sőt tudomásul vételében is. Senki nem csatlakozott még észérvek hatására egy létmagyarázathoz, vagy pártolt el attól – mondják a mélységpszichológusok, s aligha tévednek nagyot. – mindegy, egy azonban bizonyos, az emberi tudatba szerzés teljes magyarázatot igényel, s mivel ezt az értelem meg nem adhatja, a tudatba szerzés hitbe torkollik. Ezzel indul el az ember, hiszen hit elfogadás által indul meg nevelői hatására egész szellemi élete. És ebben is köt ki összes értelmi útjai végén.

S ez a hit a legkülönbözőbb társadalmakban belül az eddigieken túlmenőt is jelentett. A kultúrák vallásos szakaszaikban, szinte az egész társadalom számára, a nem vallásos szakaszokban egyesek számára. A földön túl folytatódó létben a valóság teljes és maradéktalan megismerését, az Igazság tudatba szerzését, a problémák megszűntét. Azt, hogy a hit átmegy a látásba. Színről-színre látni az Istent – tanította tarsusi Pál. Az Istent, mint a valóság végső okát és benne és általa a valóságot.

2. Remény

Birtokolni is akar. S nemcsak a mindennapi kenyerét. Úgy, ahogy leírtuk. Amíg él, meg nem szűnően megy az egyre több lét birtoklása felé. Bízik a többet szerezhetésben. Miként a kalmár vagy a fejedelem. Amíg az ember él, remél. Dum spiro spero. S ez a remény ugyanoly szélességben, mint a hit transzcendens tartalmat is kap. A mindent birtokolni akaró emberben él a remény, hogy egyszer túl e földi léten, mindent fog birtokolni, részévé válik Istennek, Annak gyermekeként háza népévé lesz, részt vesz az Isten életében, birtokolni fogja Őt s Benne és Általa az egész valóságot. S ahogy a hit a látásba, a remény átmegy bírásba.

3. Szeretet

Alakítani is akar, és nemcsak testét táplálva és fedelet húzva maga felé, ahogy leírtuk. Szenvedélyesen keresi a végső egységet, a teljeset, a szépség beteljesedését, amelyet a tökéletes Egységhez és Egységbe jutás biztosít. És a transzcendens hitnek és reménynek megfelelő tökéletes önátadás ennek transzcendens megvalósulásával biztosítja. Az összes síkokon történő önátadás létrehozza a transzcendens egységet az emberek között Krisztus által, az Isten és ember közti isteni közvetítővel, és Krisztuson keresztül az atyával, az Isten teljességével. S itteni létben gyakorolt szeretetből, mint törekvésből elért és befejezett szeretet lesz, minden megosztottság felszámolása, a tökéletes egység. E lényegileg keresztény jelenség analóg megfelelői láthatók a különféle vallási kultuszokban, a primitívektől kezdve, ahol az embernek e földi lét után a lélekmadár hazarepülésével sikerül helyreállítani a kapcsolatot az Atyával, akitől valami nagy-nagy és ősi bűn elszakította, s aki nélkül az élete szegényes, tört és hiányos.

4. Boldogság

A tapasztalati lét dinamikája, miközben szerzésre, alakításra, adásra törve akar megmaradni, természetének megfelelően változik, s e természetének megfelelő tudat-előtti, tudatos, vagy céltudatos törekvés a természetből fakadó igények kielégítésére törekszik, melynek végső benső mozgatója a pozitív tudatállapot, amelyet az ember végső soron boldogságnak nevez. Ami az élettelen világban csak létezés, s a növényben növekedés, az állatban egészség eufora, az emberben boldogságként jelentkezik

5. Túl a tapasztalati léten

Nos, ez a boldogságra törő lét dinamika az emberben túl mutat a tapasztalati lét világán. Kétszeresen is. Először: szellemi valóságokat termel. Igazságokat, melyek nem mérhetők sem méterrel, sem kilóval, nem háromdimenziósak. Sem kémiai, sem biológiai tulajdonságokat nem mutatnak. S ha igazságok valóban, még változást sem ismernek, mert az azonosság elve, vagy a matematika törvényei változást nem ismernek. Az ember által létrehozott vagy inkább felismert szellemi világ – ím a tapasztalati lét egyetlen kategóriáját sem fogadja el magáénak. Itt végleg felégett a híd önmaga és a „tapasztalati létrend” között. A tudat létezési módján túlmenően – nem is változó. S az állati tudat törekvésén túlmenően – nem is csupán a tapasztalati valóságra irányuló. Mielőtt levonnók ennek következtetéseit, menjünk tovább még. Azt mondtuk: kétszeresen is túlmutat az emberi lét dinamika a tapasztalati lét világán. Melyik a második túlmutatás? A transzcendens hit- remény- szeretet , amely egy tapasztalati világon túl és kívül fekvő más valóságot akar látni bírni s vele önátadásban egyesülni. Erre a más valóságra nem hogy egyszerűen nem illelnek rá a tapasztalati lét kategóriái, mint az ember által felfedezett szellemi valóságra, amint az előbb láttuk – ez a Valóság nincs is itt körünkben, s csupa olyasmit várunk megragadásától, amit itt teljességgel elérhetetlennek tartunk. Más, mint a tapasztalati, más mint a felfedezett „szellemi valóság, objektív szellem”. Transzcendens.

És mindennek igénye az emberben fenomenológiailag leírható valóság, jelenség. Jelenség, amellyel a filozófusnak szóba kell állnia. Ami elől akarva sem menekülhet. A transzcendens életérzést soha nem elemző, akarva tudomásul sem vevő, vele nem vitázó, eleve tagadó pl. Illyés Gyula a halált, melyet oly nyugodtan elfogad az ember alatti létsíkon, „legvégső rossznak” mondja:

Mivel nincs túlvilág, sem kárhozat, sem Üdv s már
nem is lehet a régi módon...
mivel nincs túlvilág se jó, se rossz remény-lét,
sem Ítélet s nem is kell...
tegyünk rendet magunk – hisz elménk egy-istenünk rég –
a legvégső rosszban, mi várhat,
teremtsük meg magunk maradék édenünk kép
üdvét a jó halálnak,
üdvét a jó halálnak.

Vagy:

Állok és mondom konokan, míg élek:
nem igaz, nem rend és nem jog, nem igaz ítélet,
nem igaz, hogy semmivé vál szívünkben e minden.
Betömhethi számat itt fenn az ész,
és marék rögz ott lenn, az se magyarázat.

Vagy:

Hogy van apám? Már haldokolt
s még szégyenlős mosolya volt.
Isten helyett röstellte,

hogy nem öröklétet adott.

A transzcendenst el nem ismerő emberi eszmék és eszmények – ha tényleg azok – a szellemi valóságok s az egyre nagyobb szomjúságok felé viszik, illetőleg akarják vinni az embert. Ha sikerül Illyés kétségbeesést legyőzni akaró zordon keménysége, vagy József Attila meleg Isten-szerelme fog átűtni a vállalt immanens létmagyarázaton. S ha nem sikerül, tömeg léhaságba, magas technikai szintű nylonos- regény- olvasós- luxuskocsis állatiságba fut az ember, melyben mindent, ami szellemi, elnyel és félretapos a rafinált táplálkozási és párzási élvezet, s még jó, ha nem a gyengébbet kíméletlenül eltaposó állatiság. Oly magatartás, mely hódítson meg akár százszázalékosan is egy társadalmat, nem emberien jellemző. Amit tisztán megmutat, hogy mámorba kell fojtania életét a szárnyaló értelmetlenség életérzése elől menekülve. S ha a mámor megtalálhatása az egyedi öngyilkosságtól megmenti is, a fajtól nem, mert így elállatiasodva képtelenné válik az emberi fajfenntartás terheinek vállalására, s utódot nem állítva, maga írja meg immanens magatartásáról az ítéletet: életre nem érdemes, nem emberi. Önmagát pusztítja el. A transzcendens pedig az életet szolgálja, az ittenit is alapvetően. Krisztus vagy Ghandi élete és programja ugyanezt tanúsítja.

6. A szellemi létrend

Vonjuk le a lételméleti következtetéseket. Miféle létrendbe tartozik az objektív szellemi valóság, amelyet az ember nem alkot csak felfedez? Miféle létrendbe tartozik az ember, az az emberi valóság, amely a fenti objektív szellemet felfedezi és amely transzcendens létre tör, vagy boldogtalanná válik illetőleg tönkre teszi magát annak hiányában vagy – mert ilyen jelenségek is vannak – túlteszi magát mindezen s elkerülve a végleteket önzés és szolgálat között nagyobb kataklizmákat elkerülő mérleget mutat élete.

Az állati tudat jelenségei is kívül esnek az anyagi létrenden. Pedig ezek érzéki képek a valóságról. Az ember tudattartalmai túlmennek ezen. Absztrakciók a valóságról, a benne levő törvényszerűségek nem érzéki képei. E tudattartalmak nem is változó valóságok képei, hanem változatlan törvényszerűségek a tárgyai. Időt nem ismerők. Az állati tudatjelenségek tapasztalati tükör-létrendjén túl vagyunk. Ez is tükör létrend. De nem merőben az érzékekkel felfogható anyagi világé. Tükrözi azt is. De mutatja az absztrakciókat végző emberi tudatot, szellemet is, melynek az anyagi létrendbe tartozását vagy máshova tartozását eldönteni – a második kérdésünk. Ha bizonytalan marad, ez az első kérdés is az marad.

Lássuk tehát az emberi tudatjelenségek mögötti emberi tudat, mint hordozó-okoló szubsztancia, az egész emberi dinamikát hordozó-okoló valóság anyagi vagy más természetű-e?

Szerves jelenségeket szervetlen nem hozhat létre. Élő jelenséget élettelen nem hozhat létre. Állati jelenségeket növény nem hozhat létre. Emberi jelenségeket állat nem hozhat létre. Szén nélkül nem lehet műanyagot készíteni. Műanyagból nem lehet tarlórépát termelni. Barackfáról kisborjút szedni. S akár a legtehetségesebb orangután a szellemi fogyatékosok általános iskolájának első osztályába beiskolázni. Műanyaghoz szén kell. Tarlórépához tarlórépa. Kisborjúhoz szarvasmarha. Iskolához ember. Szellemi világhoz szellem kell. Anyag nem elég: Phytagoras képlete, Croce történetiszemlélete, Bartók Concertója, Szent Ferenc emberszeretete, az ember végtelen tudás- hatalom- szépség és szolgálat- szeretet- szomszárja lehet-e ugyanannak a valóságnak az eredménye, aminek a tulipánvirág vagy a kisborjú? A mindent és a mindig törekvése fakadhat-e azonos tőről a valamennyire és egy időre szóló törekvéssel? Az anyagi világra és az attól különböző transzcendens valóságra törekvésnek lehet-e ugyanaz a hordozó-okoló szubsztancia a magyarázata? Magasrendű szellemi életre, igazságra, szépségre, szentségre törekvésnek lehet-e ugyanaz a valóságszubsztanciája, ami az állati ön- és fajfenntartásnak? Az önfeláldozás szembefordul az önfenntartással. Hogyan magyarázható ez meg a csak immanenciában élő anyag megmaradni akarásával? Hogyan vágyhat az anyag a nem anyagra, mert hát mi az, ami Bartók Concertójából cum rel grand hangrezgés számol, egyszóval fizikával vagy kémiával s biológiával kifejezhetek? Hogy tudhat az anyag Concertót alkotni? A felelet: a fejlődés. A fejlett fehérje. A felelet: átvizsgáltunk a természettudomány eszközeivel megannyi élő és holt embert, orvosok és nem orvosok és lelket nem találtunk. Azaz: mi, akik csak anyagot tudunk találni, mi csak anyagot találtunk. Azaz: az van, ami mérhető. Ami nem mérhető, az nincs. Az okság elve azonban elégséges okot kíván. Hol a természettudós, aki elfogadná, hogy egy barackmagból dinnye nőtt? Hol az értelem, amelyet kielégít, hogy a fehérje Concertót eredményez? E nem anyagi jelenségek csak nem anyagi szubsztanciából fakadhatnak. Új létrenddel talákoztunk. Próbáljuk összeállítani e létrend jelenségeinek kategóriáit.

Negatív kategóriák:

- 1./ nem érvényes rájuk a három dimenzió, s a fizikai mérőeszközökkel nem mérhetők.
- 2./ nem fogják meg őket a kémiai és biológiai törvények. Pozitívek:
- 3./ nem az anyagi világ megszerzését: táplálkozást, stb. célozzák,
- 4./ nem valamennyire, egyre többre, a potenciális végtelenre törnek,

- 5./ az egyre több, a potenciális végtelen sem elég, a teljes, az aktuális végtelen kell,
- 6./ ki- és elvágynak ebből a világból,
- 7./ a létet végtelenül akarják folytatni,
- 8./ hajlandók az anyagi lét javairól lemondani
- 9./ a legmagasabb eszményként nem a bírás, hanem az odaadás jelentkezik.

Mindez megnyilvánulása annak a szubsztanciának, amely mindezt úgy kell magában hordja, mint barackmag a barackfát. Van tehát egy szubsztancia, amely

- 1./ nem térbeli, nem mérhető,
- 2./ kémiai-biológiailag meg nem határozható
- 3./ nem az anyagra törekvő,
- 4./ potenciáli végtelent,
- 5./ az aktuálisan végtelen teljesítést akaró,
- 6./ az anyagi létet nemcsak maga alá rendelő, hanem feláldozni is kész,
- 7./ az örök élet igényét hordozó, 8./ értékállítvány a szentség is.

7. A szellemiség és idő

Ez új létrend, az időben él. Az egyed, mely ennek a létrendnek tagja, elhal-e, amikor elhal az egyedben az anyagi létrend, amelynek egyedisége szintén birtokosa? Ez az utolsó kérdés, melyre felelnünk kell, s azután feltehetjük a II.e. pontban elejtett fonalat s szembesülhetünk a kérdéssel, mit tudunk a transzcendensről.

a) Anyag és idő

Az előbbieken jellemzett létrend átlépi-e az élő anyag létrendjének időbeli határait? Az időbeliség kategóriája érvényes reá. Ami időbeli, kezdődött. Ami kezdődött, annak el kell múltnia? Ami véges a múlt irányában, szükségképpen véges a jövő irányában? A természettudomány a megmaradás elvét vallja, a kozmosz miután változásait elvégzi, a változatlan állapotában a hő-halálban megmarad. Megmarad, bár változás hijján összemegy, létét idővel mérni többé nem képes. A kozmoszban az egyedek egyediségüket elveszítve, mint egyetlen mozdulatlan kiegyensúlyozott hőenergia élnek tovább. Az igazi vég, a teljes megsemmisülés ugyanolyan kívülről jövő aktust kíván, mint az indítás, a létbehelyezés. Az anyag önmagát sem létrehozni, sem megszüntetni nem képes. Ezért a múlt felé szükségképpen határolt, s a jövő felé végtelen. Az egyedek sorsa a kozmoszban előre és hátra határolt: I-----I külső körülményeken s benső természetén fordul: percekig vagy évekig tartja egyediségét. Az élettelen világ egyedeinek egyedisége alacsony fokú, semmi sem jár ki nekik benső természetükből folyóan. Az élő világ egyedeinek már kijár valami. A nem évelő növénynek egy év illetve évad, az évelőknek több, a fáknak évtizedek, esetleg évszázadok. Az állatoknak fajonként megvan a statisztikai érvényű korhatáruk, az embernek mint élőlénynek szintén megvan az átlag életkora. Ez kijár nekik. Ha zavaró ok nem jön közbe, a természettől fogva nekik kijáró időt végig is élhetik az egyedek. Természetük meghatározza, mennyi időn keresztül őrizhetik meg egyediségüket. Az élők létsíkján, az élők természetében benne van az egyedek életkora. Az életalatti létsíkon a kozmosz természete határozza meg, az egyedek meddig őrzik egyediségük. Az élet idő, az idő változás. A változás pedig egyetemes kategória az anyagi létrendben. Jelenség, járuléka az egyedek fennállási ideje, amely folyik a hordozó-okozó szubsztanciából. A kozmosz betölti rendeltetését: az anyag megmaradását az egyedek életkorától függetlenül. Az élő világ egyedei betöltik rendeltetésüket fajuk folytatásával. Ha a gyümölcsöt: a folytatás magját, a folytató utódoz meghozták, elvégezték dolgukat, mert törekvésük nem mutat túl a fajfenntartáson és az ennek szolgálatában levő önfenntartáson. Természetükből korlátolt időre szóló törekvések fakadnak, fennállási idejük ennek megfelelően korlátolt.

b.) Szellem és idő

Az előző IV.6. szakaszban megállapítottuk az emberi szellemi jelenségek és a mögötte levő szellemi szubsztancia kategóriáit. E szellemi törekvések nem biológiai fajfenntartást céloznak. Olyan törekvések, melyeknek megvalósítására nemhogy egy emberi egyed életideje nem elegendő, de az emberiség egész eddigi fennállása nem volt elég. A törekvések nem léghíthetők ki az ember természete megszabta biológiai életidő keretén belül. Van neki miért tovább élnie. Az Igazság, Jóság, Szépség, Szentség értékei hívják s nem merőben a fajfenntartás. Minden egészséges egyede rontásnak érzi az abbamaradást. Nemcsak megkeresni, megtalálni akarja ezeket az értékeket. Birtokolni, birtokba is tartani. Mert végső célként nem a megtalálás és birtokban tartás jelentkezik, hanem az ezzel együtt járó öröm, a kergetett s földi töredékesnek érzett létében el nem ért boldogság. A létet tehát folytatni kívánja az említett értékeknek birtokába jutva is.

Ahogy az előző létfokokon is harmóniában volt a természetből folyó törekvés időigénye az idő valósággal, a lét egységesnek tapasztalt felépítése alapján, nincs alap ezt a létsíkot kiemelni ebből a természetes összefüggésből. Itt is harmóniában kell hogy legyen, amelynek kijár, s amelynek tulajdonsága is az el nem pusztulás, a megmaradás. Ellentéte rikító értelmetlenség lenne a létben, melyben minden jelenség a jelenségeket kibocsátó, mutató dolgok természetéből fakad. Mintha az összes fák hiába virágoznának, soha gyümölcsöt nem érlelnének, magot soha nem hoznának. A primitívek, mikor lélek-madárrol s az emberiség történeti közmeggyőződését a kétely felmerülésének korszakában az értelem igazolni képes. S ezzel a tudat hozta jelenségek alapján a tudat létrendi besorolásának munkáját elvégeztük.

V. A TRANSZCENDENS LÉT

Elmondottuk a dinamikus létkategória osztályainak vizsgálata folyamán a nem-térbeli, korlátlan idejű, nem anyagra törekvő, szentség igényű létrendet. Az emberiség igen sok nyelvcsaládjá a meg-nem-tapogatható „szél” nevével nevezi, azaz szellemnek. Kifejezésre juttatni akarván, hogy amiről beszél, nem megtapogatható, nem anyag.

a) Szellemisség

S most visszanyúlhatunk az elejtett fonalért /II.E./. a tapasztalati valóságot létesítő valóságnak, a Végső Ok világának állítmányaihoz. A már megszerzettek újakkal gazdagítani. Láttuk, hogy a Végső Ok – önmagától való, maga-magát megokoló, kezdetlen, változatlan, időtlen valóság. Melyek a további állítmányok? Az elvégzett munka eredményeként mindenekelőtt a szellemisséget kell látnunk. A Végső Ok kielégítő teljes oka kell legyen minden létezőnek, amely kezdetes, azaz létét az önmagától valótól kapó. Már pedig e kezdetes valóságon belül ott van az ember is a maga szellemisségével. A szellemnek pedig csak szellem lehet elegendő oka. És az anyagnak? Az anyagnak végső oka tőle különböző valóság lehet csupán. Az, hogy az ok különböző létrendű, mint az okozat, nem ellentmondás, mert a létrendi azonosság ok és okozat között csak akkor szükségképpen, ha az ok hordozó jellegű, tehát szubsztancia egy jelenség mögött. A kozmosz bár anyagi valóság, amelynek az emberi szellemnek mindmáig sem sikerült teljességgel utána járnia. Létrehozása tehát szellemi tevékenység, amelyre csak szellem képes.

b) Teljesség

A Végső Ok szellem. Van-e módunk e szellemisséget közelebből meghatározni? Mindenekelőtt a már megállapított állítmányok ennek a szellemisségnek lesznek jelzői. Önmagától-való, önmagát megokoló szellem. Azaz semmi más valóságtól nem függő szellem. Nem relatív, hanem abszolút. Abszolút nemcsak e tekintetben. Ami mástól kap létet, mástól meghatározott létű. A Végső Ok szellemisségét maga a Végső Ok határozza meg. A két meghatározás között azonban különbség van. Ami önmagát határozza meg, annak nincs kezdete – kezdetlen, változatlan, időtlen -, s aminek kezdet nincs nem eshetik semmiféle mérték alá. Szellemiről lévén szó, szellemi mérték alá sem. Miért? Mert a magamagát megokoló valóság nem lehet olyan, hogy lehetne kisebb-kevesebb is, meg nagyobb-több is. A relatív valóságnak, ha anyagi, ha szellemi kategóriája az anyagi ill. szellemi mérték. Az anyag ereje megmért, az emberi szellemé szintén. Megmértés és mástól valósság összetartoznak. Az önmagától valót nincs ami mérje, mértékkel határolja. Abszolút, azaz független nemcsak a létesítőtől, a mértéktől is. Ha mérné magát, kellene valami rajta kívül vagy okilag előtte levő, amelyből részesíteni önmagát. Hogy lenne képes önmagát x-re határozni meg pedig x+y-ra is határozhatná? Az önmagától való lét csak mérték nélküli, teljes lét lehet. A Végső Ok a szellemisséget mértéken kívül, felül bírja. A tudatalatti fokán megjelenő értékelő, törekvő, magát érző képességek, melyek mint értelem, akarat, érzelem jelentkeznek az emberi szellemben, az abszolútumban ezek is határt, mértéket nem ismerők, abszolútak. Nem valamennyire képes érteni, akarni s érezni. Értelmi, akarat, érzelmi világában egyaránt abszolút, teljes vagy más szóval tökéletes. /Mindenfajta szellemnek sajátossága az össze- nem- tettség. Tagadása ez végső soron az anyagiságnak, amely részekből összetett, folyománya az összetettség a háromdimenziós térbeliségnek. Ez az egyszerűség./

c) Az időtlen tevékenység

A dinamikus létkategória útján tovább haladva kérdezzük, miben áll a tevékenysége az önmagától való, Kezdetlen, Tökéletes Szellemi Valóságnak, mely Végső Oka a tapasztalati valóság egész körének. Két kérdés merül itt fel. Az egyik: A változást nem ismerő Abszolútum, hogyan lehet létesítő oka bárminek is? Változatlansága is létesítő tevékenysége is szükségképpeninek bizonyult. Amiből következik, hogy e létesítés benn nem okozhat változást. E létet, mely szükségképpen következménye a szükségképpen igazságnak jobb megközelítésére segít a második kérdés felvetése és megválaszolása.

Az Abszolútum semmitől sem függ. Önmagát megokoló. Még kevésbé függhet attól, amit létrehozhat. Bármilyen tevékenységnek csak önmaga természete lehet magyarázata, oka. Szükségképpen-e a tapasztalati világ létesítése? Volna-e módja nem létesíteni? Szükségképpen tevékenység csak az lehet, ami nélkül valamely valóság nem lehet meg. Isten akkor nem lehet meg teremtés nélkül lenni, ha e nélkül nem tud Isten lenni. Tud-e tehát Isten Isten lenni teremtés nélkül. Van-e módja lenni e nélkül Istenként? Fölvetődik a kérdés: mit csinál az Isten, amennyiben nem teremt? Mi a tevékenysége?

A filozófiai igazságkeresés útja a létanalógia. Ezzel állapítottuk meg tapasztalati valóság dinamikus létkategóriáit is. A különböző létsíkokon próbálom azokat rendező elvként alkalmazni a létsíkok természetének megfelelően. A dinamikus létkategóriák segítségével osztályoztuk az emberi szellem tevékenységét. A létanalógiát folytatva, próbáljuk meg az abszolút szellemi állítmányait megtalálni.

Miben áll a változatlan Isten szellemi tevékenysége az abszolút értelem, akarat és boldogság birtokában? Az abszolút igazság birtokában az Isten tudatba szerezni nem szerezhet semmit. Az abszolút birtoklásban levő Isten birtokba szerezni sem szerezhet semmit. A szerzés az Isten esetében kiesik. Ebben nem állhat szellemi tevékenysége. Az alakítás, mint megszerzettek alakítása szintén nem jöhet szóba. A meglévőnek az alakítása lehetséges úgy, hogy benne változást nem okoz. Hogyan történhetik meg ez az alakítás? Talán az adás útján. Lehetséges az Istenen az adás? Lehetséges, mert van mit adnia. Az adás azonban, mint minden tevékenység vonatkozás. Vonatkozás, melynek három eleme van. Aki ad, amit ad, akinek ad. Mit adhat az Isten? Önmagát. Kinek adhatja önmagát? Önmagának. Ha Istennek van valami időtlen önmagában maradó tevékenysége, akkor ez az a tevékenység. Önmaga adja Önmagát Önmagának. Ezzel alakítja magát azzá, ami. Már pedig kell lennie, mert a Kozmoszt és szellemet mely mindkettő aktív, létesítő végső ok is aktív, tevékeny valamit tevő kell hogy legyen. A holt, az értelem nélküli nem lehet oka annak, ami mozgó és élő. S ez ad bepillantást a változatlanúságba. Időtlen önátadás, amelyben az Adó, az Adomány, Megajándékozott egyaránt bírja az egész isteni léttartalmat. S ebben a közösségben áll fenn az Isten.

Önmagától való. Az, aki van. De nem statikusan, hanem dinamikusan. Önmagát adó. Az, aki ad. Mindent, mindenét egész önmagát adja. Szeretet az Isten. S egy a szeretet statuuálta közösségben, amelyben a Három Egy és az Egy Három a szeretetben és egységben bírt teljes léttartalommal tökéletesen boldog. Legfőbb lényegét legjobban kifejező állítmány a Szentség. Mert tökéletesen ismeri önmagát a teljes léttartalmat, teljesen birtokában van az Igaz. Tökéletesen birtokolja a teljes léttartalmat, tökéletesen érvényes reá, hogy Szép. S teljesen odaadja a teljes léttartalmat, Szent. Ő a mértéket nem ismerő Igaz, Jó, Szép és Szent A dinamikus létkategória útján nyilvánvaló, hogy legtöbbet ragad meg belőle a Szeretet, mint állítmány és a Szentség, mint értékállítmány. Még egy továbbvivő mozzanat. Az isteni léttartalommal Megajándékozott nem tarthatja meg magának az isteni léttartalmat. Adó természetéből adódóan visszaadja az isteni léttartalmat, mint Adományt Annak, Akitől kapta, az Adónak. És így tovább. S mivel mindez időtlenül történik, soha sincs sem Adó, sem adomány, sem Megajándékozott az isteni léttartalom nélkül. Ha e messze vivő absztrakciókat a térbeli ábrázolás nyelvére akarnók fordítani, önmagába visszatérő kör ábrázolná a fentiekben vázolt Isten életét. Két pólussal és két összekötő ívvel. Az első pólus az Adó, a második a megajándékozott és a két összekötő ív az Adomány. A szeretet időtlen hármat eggyé tevő körforgása és zárása. Adomány, az Adó és a Megajándékozott szeretete az, amit kiáraszt; az, amit odaad. S mivel az Isten szellem, s ezt az ember a természet és az emberi légzés, a levegő mozgásával önt szóba, ezért ez az Adomány a szélből – szellemi, s a lehelletről – Lélek.

Megengedem, hogy a filozófiai következtetés a magamagát reveláló isteni kinyilatkoztatás nélkül el nem juthat erre a következtetésre. Ez adta az indítást e következtető, filozófiai, lételméleti, metafizikai gondolatműhöz. De ez a gondolatmű filozófiai és nem hittudományi gondolatmű. A háromban egy és az egyben három isteni természetet az emberiségnek a kinyilatkoztatás adta át. De a jelen gondolatsorban ez logikai szükségszerűséget mutat.

VI. LÉTMAGYARÁZAT VISSZAFELÉ

És most menjünk a megtett úton visszafelé. A dinamikus létkategória útján magyarázzuk meg a tapasztalati világot az abból kikövetkeztetett Végső Ok kikövetkeztetett természetének segítségével. Idáig indikáltunk, most dedukáljunk, hogy elvégezzük az egész metafizikai munkát a redukciót.

a. Az ember

Az adás kategóriával meghatározott isteni természet Végső Oka a valóságnak. Az egységes kategóriatengelyű tapasztalati valóság egységét s jellegét a Végső Ok természetében kell megtalálnunk. A megkapott végtelen segítségével menjünk visszafelé a megtett úton. Abszolútumot nem létesíthetett. Relatívumot, tőle függőt s a létet részben birtoklót teremthetett.

De belerakta a teljes lét igényét, s a Hozzá, Belé eljutni akarást. Nem determinálva, hanem szabadságot biztosítva neki, hogy akarhasson feléje menni és szembefordulhasson Vele.

Belerakta ennek a Hozzá jutásnak, a Hozzá hasonulásnak az útján történő dinamikáját, az Adást. De hogy a szabadságát biztosítsa, adott neki más dinamikus lehetőséget is. Nem adta készen a kezébe az adni való. Képességeket adott, hogy megszerezhesse mindazt, aminek odaadására természetében gyökerező indítást, készséget kapott.

Mindenekfölött azonban Adásra teremtette. S a szerelem tükre, képe-mása az Isten szeretetben fennálló közösségi létének. Ha a férfit a mindent odaadás lelke viszi a nő felé. S a nő a mindenét odaadás lelkével hajlik vissza a férfi felé test és lélek maradéktalan összekapcsolódása, hármuknak a két egyed és kettőjük szerelmének, szerető lelkének olyan eggyé válását eredményezi, melynek ősképe, mintája és minta-oka is az Isteni Közösség.

S a társadalom, amennyiben államon és emberiségen belül az erősebb közössé akarja tenni birtokát a gyengébbet s a gyengébb viszonzószolgálattal fogadja el az erősebb kinyújtott kezét, kettejük s az egymás felé irányuló szeretet és bizalom az emberi állami közösséget és emberi közösséget célozza, melynek struktúrája ily módon tükörképe elemekben és dinamika irányában egyaránt a Három-egy Abszolútumnak.

S az ember-Isten viszonya megéli az Isten teremtésben megnyilvánuló kinyúlását az ember felé az Adás-dinamikával. Az Adomány ez az Isten képmására a relatívum lehetőségeinek határain belül megkonstruál emberi lét a maga képességeivel, mindenekelőtt az Adással -Szeretettel. S az ezzel megajándékozott ember odafordul az Ajándékozó felé és oda akarja adni Neki teljesen s egészen önmagát. S bezárva a kört s egységbe jusson Istenével csakúgy, mint államában polgártársaival s az emberiségben embertestvéreivel. Mert testvérnek tekint minden embertársát, mert ugyanannak az Atyának tudott és mondott Istennek tudja be lényegileg azonos felkészítésének ismert közös emberi kapott léttartalmukat.

S az isteni lét ábrázolásának mintájára ábrázolható összefoglalásként a redukciónak ez a deduktív fele.

Az Isten szeretet alkotja közössége Önmagával

Az Isten szeretet létesítette közössége az emberekkel

Az emberek szeretet létesíti majd közösséggé az emberekkel

Átjárja mind a három közösséget egy és ugyanaz az isteni lélek, a Szeretet. Ez a képe a dinamikus létkategória útján megismert Valóságnak. Ez az útja az emberi boldogság igény kiteljesülésének. S e három közösség teljes zavartalan harmóniájú egybeválása az emberi boldogság-igény kielégülése.

b. Az emberalatti világ

Az emberalatti világ belülről és alulról fölfelé menve azt a képet mutatja, amit megrajzoltunk róla kívülről és felülről lefelé haladva mást. Nincsen önmagában célja. Az egyedek elmúlásában fennálló megmaradásával szerzési pályatér az embernek. Mint a gyertya ég és elég az ember oltárán, csak nem ő teszi magát az oltárra.

...vacogott a fogam a szörnyű télben, és jött a szén, hegyekről jött a fa
s máglyára dobta testét szóltan értem, és jött a kő és felhőkbe mászott
s barlanggal vett körül és kivirágzott, hogy szebb legyen szememnek s jött a vas
és jó a vas mindennap, kalapács lesz belőle és szerszám és kovács
és saját magát veri, karjai nem unják meg házam tartani
...értem öltött ezer alakot és nem bánja, hogy fürtelembe hal
e földöntúli önfeláldozás...

A függő valóság az abszolút valóság természetét tükrözi. Úgy, ahogy arra a determinálnak és szabadnak létesített valóság a maga természetének megfelelően képe. A relatív és abszolút valóság e megfelelése adja meg lehetőségét annak, hogy az abszolútumot egyre jobban megértsem a relatívumból, s a relatív, függő valóságot egyre pontosabban megmagyarázhassam a mintájául szolgáló abszolút valóságból.

A mozgásban levő dinamikus létről talán többet mond el a dinamikus létkategóriák segítségével történő létmagyarázat, mint a statikus létkategóriák útján történő. Nem akarja ez a tanulmány a másik út eredményeit tagadni. Az általa szerzett eredményeket akarja gazdagítani.